

А.В. Левенець, викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова кафедра
конституційного права та правосуддя
Французький бульвар 24/26, Одеса, 65058, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

В статті розглядаються сутність та значення принципів конституційно-правового статусу іноземців в Україні. Підкреслюється важливість визначення основних принципів та керівних ідей для регулювання такого складного та неоднозначного явища, як конституційний статус іноземців. Визначається різноманітність підходів до визначення основних принципів конституційно-правового статусу іноземців найбільш відомими вітчизняними конституціо-налістами.

Ключові слова: принципи, конституційно-правовий статус, іноземці, рівність, єдність прав та обов'язків

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, які супроводжують розвиток майже всіх розвинутих держав сучасного світу, а також глобалізація основних галузей суспільного життя зумовлюють необхідність дослідження питань правового становища людини не лише в межах окремої держави, громадянином якої вона являється, але й потребують розширення підходу до обсягу та механізмів гарантування основних прав та свобод кожній людині, яка знаходиться на території України на законних підставах, в тому числі – іноземцям.

Особливо актуальними ці питання для України є сьогодні, коли одним з кроків до виходу із політичної та економічної кризи, в яких опинилась наша держава, діючий уряд побачив у залученні на окремі посади в державні органи влади громадян з інших держав, які мають досвід роботи саме в таких умовах. З одного боку, такі кроки можуть свідчити про наявність кризи діючої влади та нездатність українських чиновників самостійно вирішити вказані проблеми, а з іншого – про відкритість української влади та українського суспільства і готовність сприймати європейські демократичні принципи та ідеали, незалежно від кого вони йдуть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості конституційно-правового статусу іноземців в Україні досліджували та продовжують вивчати такі вчені, як Ю. М. Тодика, В. В. Кравченко, С. Ю. Петров, Н. С. Погорецька та ін. Однак наявність прогалин в діючому законодавстві щодо окремих питань конституційно-правового статусу іноземців (відсутність в профільному законі переліку прав та свобод іноземців, гарантій їх захисту та механізмів реалізації), які залишаються невирішеними до сьогодні, свідчать про необхідність більш ґрунтовних досліджень загальнотеоретичних складових цього статусу, найважливішими з яких без сумніву є принципи.

Мета статті. Основним завданням наукового дослідження є визначення та встановлення сутності принципів конституційно-правового статусу іноземців, оскільки під ними розуміються найбільш значущі та головні засади встановлення та регулювання будь-яких юридичних явищ. Вони відіграють роль своєрідного каркасу, на якому тримається інститут конституційно-правового статусу іноземців, а отже, дозволяють встановити основи державної політики щодо цієї категорії осіб та визначити напрямки розвитку конституційно-правового законодавства в даній галузі.

Виклад основного матеріалу. Згідно загальноновизнаної класифікації в науці конституційного права виділяється декілька категорій осіб, які знаходяться в правових відносинах з певною державою та мають різний правовий статус. До таких категорій відносяться, перш за все, громадяни цієї держави – особи, які безпосередньо поєднані стійким правовим зв'язком зі своєю державою та володіють найбільш можливим обсягом прав та обов'язків, передбаченим її законодавством. Також на законних підставах на території певної держави можуть тимчасово або постійно проживати такі категорії осіб, як іноземні громадяни, особи без громадянства, біженці, особи, які потребують тимчасового або додаткового захисту. Правовий статус цих категорій осіб визначається окремими законами держави та базується на загальному правовому положенні людини та громадянина.

Конституційно-правовий статус іноземців в нашій державі ґрунтується на Конституції України, стаття 26 якої закріплює, що іноземці та особи без громадянства, що знаходяться в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами і свободами, несуть такі ж обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами і міжнародними договорами України [1, ст. 26].

У науковій і навчальній літературі принципи характеризують як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості й свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи [2, с. 192].

Вітчизняні вчені, які займаються дослідженнями в галузі правового статусу людини і громадянина взагалі, та іноземців – зокрема, по різному підходять до визначення кола найбільш важливих принципів цього статусу. Так, Ю. М. Тодика до переліку принципів правового статусу іноземців відносить: національний режим; рівність іноземців перед законом; єдність прав, свобод та обов'язків іноземців; гарантованість прав та свобод іноземців [3, с. 29].

На думку іншого вченого, В. В. Кравченка, Конституція України згідно із загальнолюдськими цінностями та міжнародно-правовими нормами в галузі прав людини, які визначені Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966 р.), Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод (1950 р.), іншими міжнародно-правовими документами, закріплює щодо правового статусу людини і громадянина такі принципи: свободи людини; рівності людей у своїй гідності та правах; невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини; гарантованості прав, свобод і обов'язків людини і громадянина; невичерпності конституційного переліку прав і свобод людини і громадянина; рівності конституційних прав і свобод громадян України та рівності їх перед законом; єдності прав людини та її обов'язків перед суспільством [4, с. 119].

Аналізуючи принципи конституційно-правового статусу іноземців в Україні, Є. Ю. Петров розглядає їх з позицій класифікації принципів за формою нормативного вираження (за характером нормативного джерела, в якому вони закріплені), за сферою дії (в одній чи в кількох галузях, праві в цілому) та за змістом.

За формою нормативного вираження принципи можна розподілити на такі, які закріплені в міжнародних та внутрішньодержавних деклараціях, конституціях і в поточному законодавстві. За сферою дії вирізняють: загальноправові, міжгалузеві, галузеві та принципи правових інститутів. За змістом виділяють: загально-соціальні (економічні, політичні та ін.) і спеціально-юридичні принципи [5, с. 768].

Виходячи з такої класифікації, Є. Ю. Петров вважає, що основними принципами правового статусу іноземців в Україні є: 1. Принцип рівності іноземців перед законом (іноземці є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового положення, расової і національної приналежності, статі, мови, відношення до релігії, роду і характеру заняття, інших обставин). 2. Принцип єдності прав і обов'язків іноземців. (іноземці в Україні наділені широким комплексом прав і свобод, але одночасно і несуть обов'язки: обов'язок не завдавати шкоди національним інтересам України, правам та свободам інших осіб, які живуть на території України, шанувати Конституцію та закони України і т.і.). 3. Належність іноземцю основних прав і свобод, незалежно від того, громадянином якої держави він є (даний принцип зазначений в ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», де в ч. 3 визначено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини). 4. Принцип відповідності правового статусу іноземців в Україні вимогам і стандартам, які на сьогодні склалися в міжнародному співтоваристві. 5. Принцип заборони незаконного обмеження прав та свобод іноземців (даний принцип означає, що іноземці не можуть бути заарештовані або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом, не можуть бути піддані тортурам, жорстокому поводженню та без їх згоди медичним або науковим експериментам чи будь-яким незаконним обмеженням прав та свобод). 6. Принцип неприпустимості масових висилки іноземців, які законно знаходяться на території цієї країни (даний принцип зазначено в ч. 2 ст. 31 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», в якій забороняється колективне примусове видворення іноземців). 7. Принцип вільного доступу іноземця в дипломатичні представництва і консульські установи держави його громадянства. 8. Принцип загальнодоступності основних прав і свобод іноземців. 9. Принцип недискримінації іноземців за ознаками раси, ві-

росповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань [5, с. 771-774].

Вузький або широкий підходи до визначення принципів конституційно-правового статусу іноземців в Україні пояснюються тим, наскільки детально розглядати відповідні положення діючого законодавства. На наш погляд, найбільш важливими принципами конституційно-правового статусу іноземців в нашій державі являються наступні:

1. Принцип рівності іноземців перед законом. Цей принцип є дуже важливим для будь-якої розвинутої демократичної держави, оскільки базується на загально філософській сутності кожної людини як вільної особистості. Принцип рівності іноземців означає по-перше, їх рівність у правах із власними громадянами за винятками, чітко встановленими Конституцією та діючими законами, по-друге – рівність між собою незалежно від раси, майнового положення, релігійних, політичних, ідеологічних переконань та ін. По-третє, важлива складова вказаного принципу – рівність чоловіка та жінки, що закріплена в ст. 24 Конституції України та має відношення як до громадян України, так і до іноземців та всіх інших категорій осіб, що знаходяться на території нашої держави.

Незважаючи на закріплення принципу рівності іноземців в Основному законі держави та в Законі «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (ст. 3), його реалізація в Україні не завжди відповідає дійсності та потребує вдосконалення механізмів забезпечення цього принципу. Перш за все, таке вдосконалення має відбутись в галузі реалізації та захисту соціально-економічних прав іноземців, які сьогодні навіть не встановлені в Законі.

2. Принцип єдності прав, свобод та обов'язків іноземців. Даний принцип є дуже важливим для сучасного суспільства. Він отримав своє закріплення у цілому ряді міжнародних документів, перш за все – в Загальній декларації прав людини, прийнятій ООН в 1948 році, ст. 29 якої встановлює: «кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [6, ст. 29]. Принцип єдності прав, свобод та обов'язків, що є характерним для правового статусу особистості в сучасному суспільстві, розповсюджується в однаковій мірі як на власних громадян, так і на іноземців. Це підтверджує ст. 23 Конституції України, яка закріплює, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [1, ст. 23]. Так само принцип єдності прав та обов'язків іноземців в Україні відображений в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» 2011 року, ч. 2 ст. 3 якого містить положення: іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави [7, ст. 3].

Отже, можна зробити висновок, що принцип єдності прав та обов'язків іноземців в Україні є не лише важливим, але й необхідним, оскільки по-перше, неможливо мати права та свободи і при цьому не нести відповідальність за свої вчинки перед суспільством та державою; а по-друге, значення даного принципу підтверджується встановленням його як однієї з найважливіших засад правового статусу іноземців на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях.

3. Ще одним з основних принципів конституційно-правового статусу іноземців в Україні є визнання їх прав, свобод та обов'язків, незалежно від того, громадянами якої країни вони є та на яких підставах знаходяться на території України. Цей принцип також отримав своє закріплення в ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», а саме: іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини [7, ст. 3]. Даний принцип в деякій мірі доповнює принцип рівності іноземців та означає, що незалежно від приналежності до громадянства будь-якої країни, а також незалежно на законних підставах знаходиться іноземець на території нашої держави чи ні, він все одно має право на визнання його правосуб'єктності, тобто на основні права та свободи, які повинні ви-знаватись в Україні.

Висновки. Перелічені вище та багато інших принципів, які можна виокремити в конституційно-правовому законодавстві, свідчать про їх значення в структурі конституційно-правового статусу іноземців в Україні. Від того, наскільки повно закріплені принципи статусу іноземців в Україні та як вони реалізуються в повсякденному житті, залежить рівень демократичності нашої держави, а також її правовий характер. У зв'язку з цим, можна зробити висновок, що ст. 3 діючо-

го Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», яка встановлює основні засади правового статусу іноземців та осіб без громадянства, хоча й відповідає окремим положенням міжнародних документів, потребує свого вдосконалення та доповнення переліку цих засад, наприклад: заборона застосовувати тортури та піддавати іноземців жорстокому або такому що принижує людську гідність поводженню; заборона індивідуальної або колективної висилки іноземців з території держави не інакше, як на підставі законного рішення суду; принцип вільного доступу та надання можливості в будь-який час зв'язатися з консульством або дипломатичним представництвом тієї країни, громадянином якої є іноземець та ін.

Звісно, вказані принципи так чи інакше опосередковано впливають із низки норм діючого законодавства, але їх системне відображення в статті, яка саме називається «Засади правового статусу іноземців та осіб без громадянства» є більш логічним та вірним. Закріплення цих принципів може стати додатковою гарантією забезпечення конституційно-правового статусу іноземців в Україні та, в свою чергу уникнути багатьох міжнародних конфліктів.

Список літератури

1. Конституція України 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 31. – Ст. 140.
2. Загальна теорія держави і права / за ред. проф. М. В. Цвіка, доц. В. Д. Ткаченка, проф. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 432 с.
3. Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус иностранцев и беженцев в Украине : учебное пособие /Ю. Н. Тодыка. – Х. : Факт, 1998. – 104 с.
4. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – Вид. 3-тє, виправ. та допов. – К. : Атіка, 2004. – С. 119.
5. Петров Є. Ю. Принципи конституційно-правового статусу іноземців в Україні [Електронний ресурс] / Є. Ю. Петров // Форум права. – 2012. – №1. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12pejivu.pdf>.
6. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
7. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19 – 20. – Ст. 179.

Стаття надійшла 17.12.2014 р.

А.В. Левенец, преподаватель
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ПРИНЦИПОВ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО СТАТУСА ИНОСТРАНЦЕВ В УКРАИНЕ

Резюме

В науке конституционного права особое значение занимают исследования в области правового статуса личности, и в частности – правового статуса иностранцев. Это объясняется тем, что с одной стороны, любое демократическое правовое государство должно создавать надлежащие условия для временного или постоянного проживания всех лиц на своей территории и обеспечивать действенный механизм реализации и защиты их прав и свобод, не зависимо от субъективных факторов, а с другой – защищать свои внутренние суверенные интересы и интересы своих собственных граждан как лиц, которые имеют наиболее тесную связь с этим государством.

Национальное законодательство, регулирующее принципы правового статуса иностранцев, в целом соответствует международным стандартам в этой области. Однако следует отметить, что перечень этих принципов и их содержательная характеристика требуют своего дальнейшего совершенствования и дополнения. Решение этих задач и стало целью проведенного научного исследования.

Ключевые слова: принципы, конституционно-правовой статус, иностранец, равенство, единство прав и обязанностей.

A.V. Levenets, Lecturer
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
24/26, Frantsuzskiy Boulevard, Odessa, 65058, Ukraine

DESCRIPTION OF SIGNIFICANT CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF FOREIGNERS IN UKRAINE

Summary

In science of constitutional law the researches in the field of the legal status of the individual, and legal status of foreigners in particular have a special value. Due to the fact that on the one hand, a democratic legal state should create the right conditions for temporary or permanent residence of all persons within its territory and provide an effective mechanism for the implementation and protection of their rights and freedoms, regardless of the subjective factors, and on the other – to protect their domestic sovereign interests and the interests of its own citizens as individuals who have the closest relationship with the State.

National legislation governing principles of the legal status of foreigners in general, consistent with international standards in this area. However, it should be noted that the list of these principles and their substantial characteristic require further improvement and additions. The purpose of the research is to solve these problems.

Key words: principles, constitutional and legal status, the foreigner, equality, unity of rights and responsibilities.